

Se lige mig

Om Birgitte Boyes salme 'Ved Barsel-Konens Kirkegang' 1778.

Af Anne-Marie Mai

Der er ikke mange, der i dag husker Birgitte Cathrine Boye (1742-1824) og hendes bidrag til den danske salmedigtning. Birgitte Boye er fra og med 2002 ikke længere repræsenteret i den danske salmebog, og hun har dermed lidt samme skæbne som adskillige kvindelige salmister fra 1600- og 1700tallet, der er forsvundet ud af en af danskernes gode, gamle brugsbøger.

1600tals digteren, Dorothe Engelbretsdatter (1634-1716), er stadig med i salmebogen, men nu kun med et enkelt nummer: 768 'Dagen viger og går bort' (1677). Ikke hendes kunstnerisk stærkeste tekst, men en solid salme som man godt kan følge med i, uden at der skal foretages stribevis af historiske mellemregninger. Den sidste salme, der var med af Birgitte Boye, var salmen, 'Alvidende! Dit øje mig ransager', der var nummer 9 i salmebogen, placeret i gruppen 'den kristne tro', idet den handler om forholdet mellem menneske og Gud. Når Birgitte Boye er bortredigeret, kunne man tænke, at det skyldes, at hendes tekster er for tidsbundne. Men det er faktisk ikke tilfældet. Hvis man kan følge med hos Kingo og Brorson, kan man også sagtens kapere Birgitte Boyes salmer, men det ser ud til, at kvinderne taber det historiske udskillelsesløb på salmeområdet, fordi de ikke hverken er omgivet af en stærk teologisk tradition, en akademisk overleveringshistorie eller adgang til en placering i kirkeinstitutionen. De gamle kvindelige salmister har hverken været

biskopper eller akademikere. De har sneget sig ind i salmesangen som præstekoner og præstedøtre, der fortrinsvis har skrevet salmer til brug for andagter i hjemmet, idet de har anvendt *Det nye Testaments* galleri af angrende synderinder, kvinder ved Jesus grav, gamle enker og søstre Martha og Maria som religiøse udsigelsespositioner. Og de er hurtigt blevet afskediget igen, når en autodidakt inderlighed i andagtslivet er gået af mode. De har været med til at sikre kristendommen et folkeligt rod fæste og en fornyelse, men de forsvinder desværre som officiel kulturarv.

En skovridderkone med fire børn

Det var ikke en indlysende og velprøvet vej for en kvinde at slå ind på, da Birgitte Cathrine Boye forsøgte sig med salmer. Birgitte Boye var hverken en præstekone, der kunne blive ansøret til at levere en tekst til andagten, og hun var heller ikke en del af den københavnske litterære kultur, hvor enkelte kvinder havde fået tilkæmpet sig en plads. Hun var datter en jagtbetjent i Gentofte og uden nogen direkte adgang til miljøer, hvor kvinder overhovedet kunne komme på tale som skribenter. Til gengæld var læsning en selvfølgelig del af tilværelsen i det borgerlige hjem, og Birgitte Boye fattede tidligt interesse for digtekunst, prosa og dramatik og for sprog og bibelstudier. I sit første ægteskab med en skovridder, hvor hun var bosat i Vordingborg, begyndte hun mere målrettet at styrke sine sprogkundskaber og fik læst den nye europæiske litteratur på originalsproget, selv om hun må have haft mere end travlt som madmor i et stort hus med en børneflokk på fire. Alligevel vovede

hun skindet og indsendte 20 salmer til en stor konkurrence i det indflydelsesrige, Det Smagende Selskab, i genren *Hellig Poesie* i 1773, og hun vandt hun selskabets pris med bravur.

Det Smagende Selskab var en uhyre belæst forsamling af førende litterater, der havde som ambition af forny og forbedre digtning og læsekultur i Danmark, og det må siges at være noget af en præstation af en ung kvinde uden for det indspiste københavnermiljø at kunne leve op til de høje og lærde fordringer til versekunsten, smagsdommerne havde. De ønskede sig inden for genren, hellig poesi, en virkelig fornyelse i form af en helt moderne digtekunst. De ville frigøre den hellige poesi både Kingos barokke kunstdigtning, Brorsons retoriske pietisme og den autodidakte præstegårddigtning og finde nye æstetiske udtryk for forholdet mellem menneske og Gud. Man var i selskabet især interesseret i den følsomme tyske digtning og i odegenren, der fulgte i kølvandet på indsatsen fra den tyske digterkonge F. G. Klopstock, der i en periode havde opholdt sig i Lyngby og været et forbillede for Johannes Ewald (1743-1781). Birgitte Boyes tekster anerkendes således for deres professionelle forvaltning af en ny digterisk strømning, ikke for det oprigtige trosindhold som præstekonernes tekster. Smagsdommerne, der især belønnede et unge mandlige digterstjerner, må være blevet overraskede over, at det var en ung kvinde fra Gentofte, der kunne tage deres pris. Men man var klog nok til at lette på hatten og hurtigt få taget hendes tekster i brug.

En følsom oplysningsdigter

Hovedparten af Birgitte Boyes bidrag gik ind i den salmebog, som statssekretær Ove Høeg-Guldberg var i gang med at redigere, netop med henblik på en fornyelse af salmedigtningen, og Birgitte Boyes blev simpelthen hovedleverandør til den nye salmebog. Af de 438 salmer var de 149 forfattet af Boye med et overtal af helt originale bidrag. Kun 24 af Boye-salmerne var gendigtninger fra tysk.

Ove Høegh-Guldberg planlagde, at hans moderne salmebog skulle træde i stedet for Kingos salmebog, som de førende æsteter fandt alt for gammeldags og tvungen i sin versekunst. Idealet var en salmedigtning fuld af følelse og tankekraft, centreret om det moderne jeg, og uden for mange direkte genfortællinger af bibelske tekster. I 1778 udkom *Psalme-Bog eller En Samling af gamle og nye Psalmer*, men afsættelsen af Guldberg fra hans høje post i 1784, da Kronprins Frederik begik pladsrevolution og greb magten, satte en stopper for udbredelsen af denne salmebog. Det store restoplæg af værket, cirka 90.000 eksemplarer, der skulle have været taget i brug i Danmark, gik tilmed tabt ved en brand i Vajsenhuset i 1795. Man valgte, i stedet for at genoptrykke den faldne Guldbergs produkt, at sætte et nyt salmebogsprojekt i gang. Guldbergs salmebog nåede derfor kun at blive indført i de vestindiske kolonier og i de norske byer, hvortil den for længst var afskibet. Det blev Birgitte Boyes norske held, for her er hun stadig en populær og kendt salmist. I Norge ville ingen drømme om at slette hendes elskede ét-strofede højtidsvers til jul, påske og pinse. Det ville svare til at udelade 'Et barn er født i Betlehem'

ved de danske julegudstjenester!

Birgitte Boye fortsatte sit forfatterskab og nogle år efter sin første mands tragiske død, blev hun gift igen. Hun gendigtede Davids-salmer, men slog senere ind på dramatisk lejlighedsdigtning, især knyttet til enkedronning Juliane Marie. Hun bidrog derimod ikke til den efterfølgende salmebog, biskop Balle rationalistiske salmebog: *Evangelisk-kristelig Psalmebog til Brug ved Kirke- og Huus-Andagt* (1798), der ville fremme broderkærlighed, flid og pligtfølelse, den salmebog, om hvilken Grundtvig senere hånende sagde, at den hverken var evangelisk eller kristen.

Birgitte Boye placerer sig mellem Brorson og Grundtvig som en professionel salmist, der digter, ikke blot fordi hun er stærk i troen eller har det dertil passende embede, men fordi hun er god til det, og hun er faktisk stadig værd at opholde sig ved.

Hun har en pietistisk inderlighed, som en grundtone i sin digtning, men den er forbundet med en bevidsthed om tankens og intellektets betydning og en dristig Klopstock-inspireret ode-stil. Hos Boye både tænker og føler jeg'et. Salmens jeg er stærkt og klart til stede i hendes vers, og følelsen bærer igennem, selvom tanke og intellekt også skal aktiveres, så langt de rækker. I den henseende er hun en følsom oplysningsdigter, men hun sætter ikke hverken pligt- eller morallære ind som undertekst for de religiøse forestillinger. Balles projekt er ikke hendes, men hun lægger heller ikke op til den bibelfortællende del af Grundtvigs salmekunst. Det er den religiøse eksistensproblematik, der optager hende, ikke den hellige fortælling.

Hun er en moderne, følede og tænkende digter, især interesseret i forholdet

mellem Gud og menneske. Inspireret af Klopstock og Johannes Ewald prøver hun at få sin salmetone til at klinge med i den skabningens musik, hun hører overalt omkring sig. Der er tunger og toner i Birgitte Boyes univers.

Hellig glæde

I en salme-genre, hvor den kvindelige erfaringsverden kommer helt i forgrunden, viser Boye også sin kunstneriske styrke, nemlig i den salme der i datiden blev afsunget, når en barselskone vendte tilbage til kirken efter barnets fødsel. Salmen placeres som salme, 'Ved Barsel-Koners Kirkegang', i Guldbergs salmebog.

Hele ritualet omkring barselskonernes indtræden i menigheden efter en fødsel er nøje beskrevet i *Danmarks og Norges Kirkeritual*, 1685. Kvinderne skal ledes ind i kirken af præsten, og efter reformationen har ritualet ikke længere sin begrundelse i, at man betragter barselskvinderne som urene. Men eftersom fødslen har med krop og seksualitet at gøre, leder den tanken hen på almindelig menneskelig svaghed. Modtagelsen af barselskvinderne skal styrke anstændig og ærbarhed, hedder det i bestemmelserne, idet det kun er gifte kvinder, der modtages. Kvinder, der har født børn uden for ægteskabet, kan slet ikke modtages af præsten. Skikken omkring de såkaldte kirkegangskoner fremhæver således ægteskabet, og den kan ses som led i myndighedernes forsøg på at bekæmpe usædelighed og i det hele taget regulere befolkningens seksuelle praksis.

Det var almindeligt, at man modtog kirkegangskonerne med salmesang, og at

kvinderne gav penge til kirken ved deres indgang. De måtte stå uden for døren, indtil de blev hentet af præsten, hvilket flere steder i Danmark foranledigede, at man i 1400- og 1500tallet tilføjede kirkebygningen et våbenhus, hvor blandt andre barselskvinder kunne vente, indtil de fik lov at komme ind i kirken. Skikken med kirkegangskoner forsvandt i begyndelsen af 1900tallet.

På Birgitte Boyes tid blev kvinder ofte modtaget med disse vers af Kingo fra salmen, 'Hvor gaar det dog, O rene Jomfru til!' (1699):

'Jeg er Ureen
Fra Hoffved og til Taa
Ja Syndens meen
Mig boer i Marv og Been
Og min skiulte Hierte-vraa!
Ondskab har skiult mig med Dynd
Og i Synd
Min Moder mig undfik,
Selv vaar Jeg ond i skik!
Men, O JEsu, tag vor skam
Og Ureene Synde-ham,
Toe dend i Din Bioode-dam.'

Selvom den fødende kvinde ikke blev betragtet som uren i den lutherske teologi, er det ideer om urenhed, seksuel synd og skam, der fuldtonende klinger igennem Kingos salme, som modstiller Marias jomfrufødsel og de urene,

jordiske kvinders fødsler.

Det må ikke have været behageligt, for en barselskvinde at skulle træde ind i kirken, ledsaget af en sådan salut, hvor moder og barn forbindes med ondskab, synd og skam. Birgitte Boye havde selv oplevet denne modtagelse i forbindelse med barslerne efter hendes fire børns fødsel, og denne erfaring kan også være en baggrund for, at hun skriver en fundamentalt anderledes salme til brug for modtagelsen af de nybagte mødre.

Boyes barselskone-salme, 'Bliv fuld af hellig Glæde', skildrer, i modsætning til Kingos salme, ikke kvinden som inkarnationen af menneskelig ondskab og svaghed, men som moderen, hvis fødselssmerter forvandles til glæde og fryd, da barnet bliver født.

Birgitte Boye ser kvinden som en troende, der priser Jesus i sin lykke over at være blevet moder, og som modtages som sådan i kirken. Boyes salme lyder som følger:

'Bliv fuld af hellig Glæde, Lyksalige!
som kan tilbedende fremtræde
For Støvets Skabermænd!
Syng, Godheds Lovsang ud!
Hver Tænke-Evne stige
Til hiint urørligt Rige
Med Lovsang for din Gud!

O du! ved Smerter dreven
Til tunge Ach og Vee,
Du er lyksalig bleven,
Om du, som troende,
I varig Kierlighed
Til Skaberen og dine,
Frimodig kunne trine
Mod Dødens Bitterhed.

Saa skal du reent forglemme
Den synlig Dødens Nød
Ved denne glade Stemme:
Et Menneske er fød,
Som haver Arveret
Til Herlighedens Rige,
Et Haab foruden lige,
Hvad glemmes ey ved det?

See! Børn er Herrens Gave,
Og Livets Frugt en Løn,
Og hvilken Fryd at have
En from og værdig Søn!
Ja raabe, naar en Grav
Kan ey dit Støv insperre:

See! Her er jeg, o Herre!
Og de som du mig gav.

Syng: Priis og Kraft og Ære
Igiennem Evighed
Tilhører Himlens Herre,
Som saa til Svaghed ned!
O Gud! paa Naade riig,
Løft du fra mine Læber
Det glade Suk, som stræber
At svinge sig til dig!

Til dig, jeg ey kan nævne,
Til dig, o store Gud!
Min Siel af ald sin Evne
Fra Jorden flygter ud;
Min Sang er Jehova,
Den første og den sidste,
han var den kraft jeg vidste,
Mit Alt! Halleluja!'

I dette udbrud af glæde og med en blanding af selvfølelse og ydmyghed får kvinden værdighed, når hun træder ind i kirken. Hun bøjer ikke hovedet i skam, men løfter sin stemme med glade suk og sang. 'See! her er jeg, o Herre'

lyder fra kvinden, der hos Boye er udstyret med både tænkeevner og følelseskraft, og som simpelthen kaldes lyksalig og frimodig.

Boyes salme er et lille stykke tankevækkende kønshistorie, om en kvinde, der tager en gammelkendt genre i brug og omskriver den. Det lykkes hende faktisk få formuleret en ny fortolkning af genren og dens retorik, idet hun bruger de følelser, hun kender fra sig selv, sin krop og sit køn. Nok har barselskvinden været tæt på stærke kræfter, men det er ikke hendes krop, der er syndig. Under fødslen har hun været nær ved døden, dens bitterhed og død. Men der er intet syndigt, hverken ved moder eller barn. Barnet ses som en kommende kristen, en frugt af alt godt og stærkt i tilværelsen. Den eneste henvisning til svaghed, der dukker op i salmen, er af en omtale af forholdet mellem Gud og menneske, hvor mennesket forbindes med svaghed. Ellers træder moderen ind i kirken som en triumfator, der kommer med glæde og håb og et nyt menneske. Se lige mig!

Birgitte Boye er ikke blevet en klassiker i dansk litteratur og salmekunst. Hendes salmer skal i dag findes uden for hovedsporet i dansk litteratur. Hvis Guldbergs salmebog havde fået udbredelse i Danmark, havde hun sikkert fået en overleveringshistorie, som den hun har i Norge, hvor hun stadig er kendt og populær. Historien om Birgitte Boye er også historien om en digterinde, der rives med i en magtfuld mands politiske fald. Det er ærgerligt, men ikke tilfældigt, at Guldberg i Danmark trak Boye med ind i sin deroute.

Referencer

Albertsen, Leif Ludwig. 1978. 'Forsvar for digteren Birgitte Boye' in *Hymnologiske meddelelser*. Årgang 7, nr. 1.

Boye, Birgitte. 1783/1778. 'Ved Barsels-Koners Kirkegang' in *Psalme-Bog. En Samling af gamle og ny Psalmer*. København: Kongelig Waysenhuses Bogtrykkerie.

Borregaard, Svend. 1953. *Danmarks og Norges kirkeritual 1685*. København: Gad.

Kingo, Thomas. 1975/1699. 'Hvor gaar det dog, O rene Jomfru til' in *Samlede Skrifter*. Bd. 4. København: Det danske Sprog- og Litteraturselskab, C. A. Reizels Boghandel.

Lindgårde, Valborg. 1993. 'Efter dig mit hjerte sukker. Kvindelige salmedigtere i Danmark og Sverige i 1600- og 1700-tallet' in Jensen, Elisabeth Møller: *Nordisk kvindelitteraturhistorie*. Bd. I. København: Rosinante.

Mai, Anne-Marie, 2010. *Hvor litteraturen finder sted*. bd. I, København: Gyldendal.